

ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН ТРУД НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ

Юрий Лабинцев
Ларуса Шчавинская

На подобно издание несъмнено могат да позавидят много страни на света. Да се отрази в един обемен прекрасен илюстриран том богатството на националното пространство на книгата – е задача необикновено сложна и трудоемка. На съставителя и главния организатор на тази огромна работа – професор Ани Гергова ѝ се удава да събере голям авторски колектив, състоящ се от почти 100 известни български специалисти, и с чест да я изпълни.

Преди всичко следва да се отбележи необичайно точното следване на законите на „енциклопедичния жанр“ – много вестими лапидарни статии, изкуството да се изключат изглеждащите неизбежни повторения, добре обмислените графично-експозиционни модели на възпроизвеждане на материала. Като цяло в „Енциклопедията“ има около 1300 статии и се чувства, че на съставянето на техния словник (списък) в предварителния етап на нейната подготовка е било отделено много сериозно внимание. Всичко това в крайна сметка и определя явния успех на изданието, в изходните сведения на което, наред със София, е обозначена и Москва.

Трудно е да се намерят големи явления в историята на българската книжовност, ръкописна и печатна, които да не са отразени в „Енциклопедията“. А що се отнася до личностите, оказали значително влияние върху развитието на тази книжовност или

нейното изучаване, то тук, уви, понякога възникват съмнения. Особено, ако имаме предвид малкото чужденци, които в изданието са споменати. На нас ни се струва, че би било необходимо да се посочи болшинството от тези, които са стояли в началото на изучаването на българската книжнина. Към тях се отнасят, например, професор М. К. Бобровски, между другото, специално споменат в Т. 1 „Кирило-Методиевска енциклопедия“ (София, 1985. – С. 204-205). Именно той, в частност, е бил сред първооткривателите на българския „Абагар“ (Рим, 1651), със статия за който се открива „Енциклопедията“. От М. К. Бобровски е описано и множество ръкописни книги. По пътищата, прокарани от него, първооткривателя на Супрасълския ръкопис от XI в., продължили десетки и стотици български и чуждестранни учени-българисти.

Не по-малко са сложностите и с отразяването на институциите, свързани с книжовната дейност, а още по-големи са с тези лица, които внасят конкретен съществен принос в това дело. Тук може да се води спор по много позиции, също както и ако се имат предвид самите направления на подобна дейност. Безусловно, редколегиата и авторите на „Енциклопедията“ са били принудени да въведат ограничения и в такива нейни раздели като научните и научно-практическите отрасли на знанието, свързани с книжовността; историческите, теоретичните и практическите аспекти на Книгата; традициите и новите форми на публикация, разпространение, съхранение,

библиотечно-информационна обработка на едни или други текстове; основните термини, свързани с „писмено-печатните процеси“ и информационни технологии; присъствието на чуждестранната литература и книжовност в българските земи; източниците на сведенията по проблема Книга и т.н. Без неизбежните съкращения корпусът на издадената „Енциклопедия“ би се разраснал неимоверно, което става нередко, и всичко би излязло извън границите на разумните предели. Едновременно с това на авторския колектив се удава твърде удачно да съвмести и с една или друга степен на подробност да отрази многообразието на дисциплинарните подходи към Книгата от страна на книговедите, филолозите, библиотековедите, културолозите, изкуствоведите, технолозите и другите специалисти. При това, едновременно по възможност да се отчетат историческите, теоретичните и прагматичните аспекти и обстоятелства на реализация на подобни изследователски и други подходи.

При анализа на цялото съдържание на „Енциклопедията“ става очевидно, че авторите неизбежно са били длъжни едновременно да говорят за Книгата като явление всеобщо, общочовешко и за българската книга, върху примера на която на тях твърде сполучливо и почти постоянно им се удава да разкажат и за Книгата въобще, и за много, свързано с нея.

Съвсем скоро ние рецензирахме немския „Практически справочник за Книгата“ („Reclams Sachlexikon des Buches“), съставен от професор Урсула Паутенберг и публикуван в Щутгарт през 2003 г. (вж: Книга: Изследвания и материали. – М., 2005. – Сб. 84). „Енциклопедията и немският справочник едновременно свидетелстват за явна издателска тенденция и читателска потребност да се даде / получи сигурно сводно пособие по широк кръг от въпроси, свързани с миналото и настоящето на книжната епоха в историята на човечеството, в това число – с отчитането на информационно-техническите новации от най-новото време. И отново в последния случай на българските автори им се налага да говорят за всеобщи, световни реалии с ориентация към собственото, националното. Наистина, това се прави понякога не съ-

всем успешно, особено ако се анализират библиографските бележки към статиите, посвени, например, на електронните книги, Интернет, компакт-дискете и т.н. Привежда се, за съжаление, остаряла литература с десетилетна давност и тези източници не могат да удовлетворят читателя в никаква степен. Впрочем и специалните статии, свързани с новите информационни технологии, в „Енциклопедията“ явно са недостатъчно. По това „Енциклопедията“ значително отстъпва пред споменатия немски справочник, в който те представляват една от доминантите. Неизвестно защо в „Енциклопедията“ отсъстват и позовавания на електронно-мрежови ресурси, в това число – и български. В международната практика подобни указания отдавна са станали норма. Тяхната ценност е напълно очевидна.

Едновременно с това, статии, посветени така да се каже на традиционно библиотековедски, библиографоведски и книговедски тълкувания на основните явления, свързани с Книгата, се отличават по своята провереност и цялостност. Важно е да се отбележи, че опитът на руските научни школи както старите, така и съвременните, е добре известен на авторите на тези статии. Той постоянно от тях се отчита наред с научното наследство на учените от другите страни, но въпреки всичко руските специалисти и техните трудове се оказват най-често цитираните и привлекателните в качеството на водещи световни авторитети.

И за чуждестранния, и за българския читател най-ценното в „Енциклопедията“ е всичко, свързано с България и българската книга. Именно тази съдържателна част на изданието се явява несъмнено забележителна по своето значение. Подобни аналози няма в болшинството страни по света, в това число и в Русия. Пред нас по същество се разгръща развитието на книжната култура на България в най-широк план, със споменаването на множество имена, факти, паметници. Хилядолетното битие на българската книга се проследява от появата на първите ръкописи до образуването на мощната книжна индустрия на нашето време, с множество големи и малки издателски фирми,

на международното коопериране и т.н. Между другото, и самата „Енциклопедия“ се появява на бял свят в издателство „Pensoft“, организирано от български и руски учени, което днес е не само един от водещите производители, но и продавачи на научна книжна продукция, преимуществено естествено-научна, в Източна Европа.

Авторите на „Енциклопедията“ отделят голямо внимание на древната българска ръкописна книга, на българо-руските книжовни връзки; дават обширен и много разнообразен материал за Българското възрождане (известни книги, печатници, около сто книжовника, в болшинството – с приложен към статията-персоналия портрет на едно или друго от описваните лица); разказват за повече от 100 големи български издателства на ХХ–ХХІ в. и не по-малко число български изследователи на българската книга; за 21 „изследователи на българската книга – чужденци“, сред които – повече от половината са наши съотечественици; за българските библиотеки и книговедски организации; за повече от сто български издатели и известни дейци на книгата; за десетки български периодични издания, свързани с българската книга; за справочници, преимуществено историко-литературни, по един или друг начин представляващи българската книга и книжовност, за художниците на българската книга, за чуждестранната книга в България и т.н.

На българо-руските книжовни връзки от Х–ХІХ в. е посветена огромна по размери статия (с. 103–108), но собствено за руската книга в България специална обобщаваща статия няма. Не спасява това досадно положение нито обширната статия „Руско книгоиздаване в България“ (с. 381–383), нито някои бегли споменавания в материалите от друг род, нито скромното по размер повествование за магазина за руски книги на И. Д. Ситин и А. С. Суворин в София (с. 381). От втората половина на ХІХ в. руската книга започва широко да се разпространява в България и този поток от година на година нараства. Днес и в българските обществени, и в частните библиотеки можем да видим цял пласт от тази руска книжност, започвайки с изданията от ХІХ в. Достатъчно е да се разходим в наше време из антикварните книжарници на големите градове в България, за да оценим този размах на разпространение на руската книга сред

българския народ, който станал особено забележим към началото на ХХ в. През втората половина на ХХ столетие този процес още повече се засилил, за което в немалка степен способствали не само политическите обстоятелства, но и родствеността на културите и езиките на двата народа, а също многовековната тяхна духовна близост и симпатия. До днес руската книга, особено в българската провинция, едва ли не преобладава сред печатната продукция на другите страни и народи. А и в самата столица, в София, днес сред търговците на книги сред най-търсените книги руските заемат най-почетното място.

Няколко думи искаме да кажем за важна тема, която изследваме отдавна, касаеща множество народи и страни, в това число и България, но не отразена в „Енциклопедията“. Имаме предвид народната книга, българската народна книга, за която в изданието нищо не е казано. Колкото и парадоксално да изглежда, тя съществува и до днес, въпреки че, разбира се, новите социално-информационни обстоятелства продължават все по-активно да влияят на нейното битуване. Тя и сега се разпространява в ръкописен вид, твърде по-често в провинцията, преобладаващо сред хората от средната и напреднала възраст. По съдържание тази народна книжност е разнообразна, сред най-популярните ѝ съставляващи я са поетичните произведения, много често с песенен план, в това число и религиозни. Народната книжност е значителна област на националната култура на България и, преди всичко, разбира се, на българската книжовна култура, за изучаването на която е необходимо колкото се може по-скоро да се отдели необходимото внимание.

„Българска книга“ излезе от печат през май 2004 г. и стана най-добрият подарък за широко отбелязани не само в България и Русия, но и в другите страни Ден на славянската писменост и култура. Тази своя национална и международна ценност „Енциклопедията“, струва ни се, ще съхранява дълги години, защото от българските изследователи бе извършена огромна успешна работа, създаден е забележителен образцов труд, подобен на който би ни се искало да имаме и у нас в Русия.

(Прев. от ориг. ръкоп. на рус. ез.: А. К.)

„НЕКА ЦЯЛА РУСИЯ СЕ ПРЕВЪРНЕ В ЕДНА БИБЛИОТЕКА“¹

Д-р Александра Куманова

Лабынцев, Ю. А. Книжното наследство **Н. П. Румянцева**: [Науч. изд.] / РАН. Науч. сов. „История мировой культуры“. Ком. по истории кн. культуры и комплексному изучению кн. Науч. ц-р исслед. истории кн. культуры; [Прил.: **Л. А. Щавинская**]; Рец.: **А. В. Липатов**. – М.: Наука, 2004. – 208 с.: ил. – [250-лет. ... **Н. П. Румянцева**].

Държавният канцлер на Русия граф Н. П. Румянцев (1754–1826) – дипломат, политик, реформатор на икономиката влиза в историята на културата и като:

– **събирател на документални източници - книги и ръкописи** (1);

– **организатор на археографски изследвания на тези първоизточници по история на славянските народи** (2);

– **(техен) издател-меценат и колекционер** (3).

По инициатива и със средства на Н. П. Румянцев и обединилия се около него кръжок на видни учени историци (акад. Ф. И. Круг, Н. Н. Бантиш-Каменски, А. Ф. Малиновски, П. И. Кепен, Е. А. Болховитинов, К. Ф. Калайдович, А. Х. Востоков, П. М. Строев и др.) са публикувани над 50 заглавия на капитални научни изследвания, сред които:

– *„Собрание государственных грамот и договоров“* (т. 1–4. – 1813–28; т. 5. – 1894) по архива на Министерството (Колегията) на външните работи;

– *„Иоанн Экзарх (В orig. тук и по-надолу: Эксарх. – А. К.) Болгарский“* (1824) – труд на К. Ф. Калайдович, посветен на ранната епоха на славянобългарската писменост;

– *„[Втор. изд.] Древних российских стихотворений, собранных Киршеем Даниловым“* (2. изд. – 1818);

– *„Сведения о трудах Швайпольта Фиоля, древнейшего славянского типографщика“* (1820) – прочуване на К. Ф. Калайдович;

– *„Собрание словенских памятников, находящихся вне России“* (кн. 1, 1827) – труд на П. И. Кепен и А. Х. Востоков.

Румянцевският музей – Библиотеката на Н. П. Румянцев, станала основа на второто по големина световнозначимо съвременно книгохранилище на планетата – Руската държавна библиотека в Москва, – е явление, стоящо в един ред със знаменитите библиотеки – в Италия (Лауренциана – библиотеката на Лауренцо Медици [2] във Флоренция) и в Съединените американски щати (библиотеката на Дж. П. Морган [3] в Ню Йорк).

Очевидно, библиотеките на Лоренцо Медици (Италия), Н. П. Румянцев (Русия), Дж. П. Морган (САЩ) „поотделно“ предприемат в различни исторически моменти изграждането на планетарната културно-информационна сфера на човечеството като общо пространство. В началото на XXI в. изграж-

дането на тази сфера има основания да бъде третирано като част от планетарния калейдоскоп на три структуралистични школи на хуманитаризма в широк интердисциплинарен план, условно обозначени чрез имената на видни учени:

– Философска антропология – Евро-американска школа на У. Еко (Болоня, Италия);

– Руски космизъм – Тартуско-московска школа на Ю. М. Лотман (Тарту/Москва, Русия/Естония);

– Културна антропология – Англо-американска школа на Т. А. Сибиък (Блумингтън, Индиана, САЩ).

Внимателното вглеждане във всяка от посочените библиотеки (на Лоренцо Медичи, Н. П. Румянцев, Дж. П. Морган) има характерен – хуманитарен-планетарен културен и информационен контекст.

На книжното наследство на Н. П. Румянцев (*по-надолу: Н. Р. – А. К.*), на неговата книгосъбирателска дейност е посветено новото научно издание – книгата на историка – културолог, литературовед, водещ научен сътрудник на Института по славянознание на Руската академия на науките (РАН), докт. филол. науки Ю. А. Лабинцев [4]. Съставител на документалните приложения в тази книга е историкът – културолог, специалист в областта на използването на компютърните технологии в хуманитарните изследвания, ст. науч. сътр. на *цит. инст.* на РАН, д-р по филол. Л. Л. Щчавинска [5]. И авторът, и съставителят на приложенията на книгата имат внушителен изследователски принос за живота и делото на Н. Р. и неговите съратници [6].

В книгата „*Книжно наследство на Н. П. Румянцев*“ намираме: историко-културно изследване (с. 7–98); приложения (с. 99–200); библиографски списък (с. 201–203); списък на илюстрациите (с. 204–205); съдържание (206–207).

Само образец на библиофилска изследователска култура, *изданието* има високо концептуално синтезирана справочна анотация (с. 4).

Епиграфът към *труда* – крилата мисъл на барон Г. А. Розенкампф – дипломат, изследовател за Н. Р. („Този незабвенен любител на науката ... в последните дванадесет години на живота си е направил повече

за успехите на науката и просветата в Русия, отколкото всичките му предшественици на същото поприще.“) въвежда с лекота към изложението, отразяващо вдъхновено-грациозно боравене с внушителен емпиричен материал от ръкописи, старопечатни книги, архиви и документи, новопечатни публикации. На изцялната граница на високо патосна, но строга очеркова проза и строго емпирично историко-културно изследване са точно и образно формулираните раздели на *публикацията*.

Първият раздел на *кн.* „*Меценат на науката*“ (с. 7-9) разкрива позицията и програмата на Н. Р. в събирателско-изследователската му книжна дейност. Вторият раздел на *рец. тр.* „*Дом на Ваганковския хълм*“ (с. 10-30) е очерк за предисторията и историята на Пашковия дом в Москва, в който се разполага Румянцевският музей след кончината на канцлера, когато от Петербург пренасят колекцията му от книги. „Румянцевският музей започва на бреговете на Нева, в дома на Английската крайбрежна улица ...“ (с. 10) е фразата, която отприщва подробно изложение за генеалогичното дърво на Н. Р., на историята на неговата дипломатическа и политическа дейност. Проектът за издаване на руските дипломатически трактати и договори, подаден от него (на 36-годишна възраст) на имп. Екатерина Велика през 1790 г., остава нерализиран в продължение на две десетилетия. По препоръка на канцлера и „*волята*“ на имп. Александър I при Московския архив на Министерството на външните работи е създадена Комисия по печата на държавните грамоти и договори, възглавявана от опитния историк, директор на архива Н. Н. Бантиш-Каменски.

Формирането на Румянцевския кръжок – изследователи и събиратели на книги и ръкописи – е проследено като неформално обединение на „*учена дружина*“. Акцентирано е на „*ловците на знание*“ и „*просвещение*“ – книгосъбирателите като А. И. Мусин-Пушкин и Ф. А. Толстой. Археографската дейност, подета от Н. Р. и кръжока, включва далеч не само събиране на различни документални материали по история, но и формиране на библиотека. Видните учени А. Ю. Гипинг, А. М. Шегрен, А. Х. Востоков и

др. са библиотекари в дома на Н. Р. Сътрудничат им много мастити учени, както и млади изследователи – К. Ф. Калайдович, П. М. Строев, придобили значителна научна слава в бъдеще. Разкрита е феноменологията на книголюбителите-старообрядци [7], съхранили руската, славянска култура, създавайки „невиждана книжна индустрия“, организирайки книгописни работилници. Именно на базата на тези работилници на границата на XVII–XVIII в. се формира книгопечатането в Русия.

Книголюбителите-старообрядци създават и удивително жизнеспособно книгоразпространение, както и своеобразна „огромна селска библиотека на Руския Север“. Интересно е, че издателят-просветител и литератор Н. И. Новиков, видните писатели В. Г. Белински, Н. В. Гогол и много други представители на руската и световната култура, книгоиздаване и литература са сред тези, които се ползват от услугите на книготърговците-старообрядци. Н. Р. развива линията на тези книгосъбиратели и съумява да организира десетки и стотици хора с издирването на ценна библиографска и археографска информация, ръкописи, книги.

Не само руснаци – съотечественици, но и чужденци са привлечени в книгосъбирателството на Русия. Белоруският медиевист о. Михаил Бобровски (професор-свещеник), например, за книгосъбирателските цели на Румянцевския кръжок посещава Виена, Прага, Рим, Флоренция, Болоня, Венеция, Триест, Милано, Торино, Равена, Неапол, Саксония, Бавария, Моравия, Франция.

Третият раздел на кн. „Оазис на древната книжност“ (с. 31-59) е посветен на откритията на „учената дружина“, направени в Белорусия. Историческите корени на литературния език на белоруския народ (църковно-славянски, старобелоруски, латински, полски, немски и френски), както и присъединяването на белоруските земи в състава на няколко различни княжества-държави след падането на Киевската Рус (Полоцко, Литовско, Руско, Жемойтско, Галицко, Гродно), създават именно своеобразен книжен оазис. „Острожката Библия“, напечатана от

Иван Фьодоров през 1581 г., се е подготвяла по „добрите преводи“, например, докарани от Москва от писателя на Великото Литовско княжество белоруса Михаил Гарабурда. По това време всички източни славяни – руснаци, украинци и белоруси, продължават да се наричат „руснаци“ (както по времето на Киевска Рус) ... Сътрудникът на Н. Р. – бъдещият професор на университета във Вилно И. Н. Лобойко – млад украински учен, се оказва специално по тези земи, в резултат на което огромно количество белоруски старопечатни книги по-късно от него ще бъдат предадени в книгохранилищата на Москва и Петербург.

Подобна е и събирателската дейност на сина на свещеника в хомелското имение на Н. Р. – ученият протойерей И. И. Григорович. В резултат „Белорусский архив“ (ръкоп. на о. Йоан Григорович: втора половина на 1810 г.) в редица аспекти превъзхожда „Собрание государственных грамот и договоров“ (вж понагоре).

Във Вилно в началото на XIX в. работят едновременно повече от десет сътрудника на Н. Р.: белоруският проф. И. Данилович, сънародникът му медиевист о. Михаил Бобровски, украинският проф. И. Н. Лобойко, полският историограф И. Лелевел и др. Самият проф. И. Данилович успява да организира в издирването на древни славянски книги даже своите студенти ... Събрани се оказват книги на Швайполт Фиол, Франциск Скорина, Иван Фьодоров и др. Полоцкият архимандрит И. Шулякевич съдейства за получаването на „Добринловото евангелие“ от 1164 г.

Гигантската археографска работа, подета от Н. Р. и дружината му в Европа, в основата си е комплексна по изучаването на книгата – и изследователска, и събирателска, и историографска. Румянцевският кръжок сътрудничи на редица автори като на Н. М. Карамзин, например, по главното му съчинение „История государства российского“.

Движеща сила за кръжока се оказва идеята за музей – научноизследователски институт. Полският учен Ю. М. Осолински, чешкият изследовател В. Ханка взимат участие в „учената дружина“ на Н. Р. Селя-

ни, търговци, познавачи, любители и ценители на историята стават участници в значимо народно движение на книгосъбирателство, подело се около Румянцевския кръжок.

За най-древна книга на Румянцевската колекция е признато *цит.* „Добрилово евангелие“ от 1164 г.

Четвъртият раздел на *рец. кн.* „Съкровищница на рядкости“ (с. 60–82) е пътеводител по ръкописната част на библиотеката на Н. Р., наброяваща повече от хиляда оригинални книги и копия, различни актове и списъци на документални паметници на латински, немски, френски, италиански, шведски, английски, полски, датски, исландски и гръцки език. Съдържа се и манускрипти на турски, арабски, персийски, азербайджански, арменски и грузински език, свързани с историята на Русия и славянския свят.

Подробно описание на „славяно-руската“ част на ръкописната колекция на Н. Р. е известният каталог, съставен от А. Х. Востоков „*Описание русских и словенских рукописей Румянцевского Музеума*“ (публ. през 1842 г.). В този каталог получават осветлението си в системата „документ – подробно описание“ 45 древни пергаментни ръкописа, 6 от които се отнасят към XV в.; самият XV в. е представен също в ок. 40 ръкописни книги на хартия. Към ранните ръкописи, написани на латиница, се причисляват пергаментна латиноезична Библия от XIV в. и препис от XV в. на „Трактат на Първата Пуническа война“ на средновековния енциклопедист Леонардо Бруни. Към ръкописите от XV в. се отнася и късен препис на „Изборник Святослава“ (1073 г.).

В ръкописната сбирка са наблюдавани 300 документа от XVI–XVII в., отразяващи историята на усвояването на Урал и Сибир. Архивът на Н. Р. от ок. 1000 ед. е част от ръкописната колекция, и представлява летопис на „учената дружина“ в ръкописи, карти, гравюри, описи, регистри, каталози. Описът на руските издания, съхранявани в библиотеката на Н. Р. към 1814 г., например посочва повече от 400 заглавия на книги, появили се от 1804 г. като най-пълно са представени следните раздели: история, география, библиографски указатели (!).

В архива особена ценност са съобщенията както за ръкописните сбирки, принадлежащи на различни частни колекционери (например, на Ф. Ф. Чацки и др.), така и за съчиненията на древноруските писатели (св. Кирил Туровски, Даниил Заточник, Кирик Новгородец и др.).

Прекрасното познаване на ръкописната сбирка на Н. Р. кулминира в *рец. изд.* в страниците, които са посветени на св. Константин-Кирил – Философ и св. Методий: „Канцлерът и неговата „дружина“ се старали да не пропуснат нито една дума, нито едно съждение за славянските просветители св. Кирил и св. Методий, изказано в „учена Европа“, но особено усърдно те събирали всичко онова, което било за тях известно, писано в Русия в древните и по-късните времена.“ (с. 68). Сведения за специалните археографски изследвания в тази насока на чешкия славист Й. Добровски, руските изследователи М. П. Погодин, А. Х. Востоков, П. И. Кепен оживяват на страниците на *кн.* „*Книжно наследство ...*“. На обширно поле от текста ѝ (с. 69–75) следва детайлно и едновременно академично синтезирано – в стила на справочно-енциклопедичните издания – изложение за появата на славянската писменост и създаването на славянската азбука. Появата ѝ е отнесена към 863 г. на базата на подробно позоваване на сказанието „*О писменах*“ на старобългарския писател от IX в. Черноризец Храбър. Следва препратка към летописния източник „*Повесть временных лет*“. Преписите на съчиненията, посветени на живота и дейността на св. Кирил и св. Методий – цикъл литературни паметници, дадени в десетки ръкописни списъци, датирани от XII в., са в центъра на внимание („*Житие и жизнь и подвизи, иже во святых отца нашего Константина Философа, первого наставника и учителя словенскому языку*“, „*Память и житие блаженнаго отца нашего и учителя Мефодия, архиепископа Моравска*“).

Глаголицата и кирилицата, като писмени системи, са интерпретирани в качеството им на славянски, които до XIV в. остават единствени за олицетворяване (изразяване) на славянското писмо [8]. Едва от XIV в. западните славяни започват опитите си да използват

латинската азбука за целите на славянското писмо. Така, през XV в., чехите печатат на латинска азбука първите си книги на роден език – особена славянска форма на писмо на латиница (приспособена за предаването на характерни звуци на славянската реч). При тези метаморфози на славянското писмо култът към св. Кирил и св. Методий се съхранява и, подобно в България и Русия, се разширява влиянието му и в Чехия, Украйна.

В рец. изг. за ориентир между стотиците книги и статии, издавани постоянно по света, посветени на живота и делото на славянските първоучители – равноапостоли, с особен пиетет към духовната прародина на славянския свят – България е посочена „*Кирило-Методиевската енциклопедия*“ [9].

Сред повече от 100 старопечатни издания на кирилица в колекцията на Н. Р. в *разглежданата кн.* специално е акцентирано на първите славянски книги и историята (битието) им до постъпването в колекцията на Н. Р. (кн., напеч. от Швайполт Фиол в Краков, Франциск Скорина в Прага и др.). В археографската работа на К. Ф. Калайдович, П. И. Кепен и П. М. Строев по ръкописната сбирка на Н. Р. по време на работа над книгата „*Иоанн, Экзарх Болгарский*“ (на К. Ф. Калайдович) (*вж по-нагоре*), например, е използвано рядкото венецианско издание „*Молитвослов*“ (напеч. „у Бнецих“, т.е. – във Венеция през 1547 г.).

В колекцията на Н. Р. от руски книги от XVIII в. се забелязват съчиненията на известни учени (М. В. Ломоносов и др.). Основно, обаче, в книжните сбирки на канцлера са издания на чуждестранни езици. Сред инкунабулите (издания, появили се до 1 януари 1501 г.) в библиотеката на Н. Р. се наброяват повече от 100 ед.

Като своеобразно продължение на колекционерската дейност на Н. Р. в кн. „*Книжно наследство ...*“ е и книгоиздателската му дейност. В резултат на това не само в Хомел и Петербург, но и в Москва, Париж и Берлин, както и в Казан, и прибалтийските градове, се появяват некомерчески обемни научни книги с образцово полиграфско изпълнение. Благодарение на

одобрението(!) на Н. Р. на титулния лист на тези книги се възпроизвеждал родовият герб на Н. Р. с девиз „*Non solum armis*“ [10].

Петият раздел на кн. – „Съдба на Румянцевския музей“ (с. 83–96) съсредоточава вниманието върху идеята „книжна колекция – археографска и каталожна дейност – библиотека“, породила жребия на делото на Н. Р. Библиотекарят-библиограф Ф. П. Аделунг, братът на канцлера – граф С. П. Румянцев, известният писател, критик кн. В. Ф. Одоевски, историкът, писател акад. М. П. Погодин, ген. Н. В. Исаков, петербургските учени със световно признание и дейци на културата – историографите В. В. Стасов, А. Х. Востоков, В. И. Ламански, П. П. Пекарски, А. Н. Пипин, И. И. Срезневски и мн. др. и мн. др. влизат в паметта и делото на културата навеки с внедряването на идеята Румянцевският „музей“ да стане **общодостъпна, публична библиотека** – практически резултат на многолетните последователни усилия на поколенията (румянцевски и следрумянцевски представители на „учената дружина“) – рицари на духа – словото – делото.

Изложената идея – двигател за приноса на Н. Р., квинтесенция на културната феноменология на библиотека, – е резюмирана в кн. „*Книжно наследство...*“ чрез финализиране на подетото в нея *изследване*, обръщайки внимание на постановките на забележителния мислител – философ, космист Н. Ф. Фьодоров (1828–1903), станал, по думите на съвременниците си, „герой и сподвижник в областта на книгознанието“ (с. 95). В концепцията на Н. В. Фьодоров за словото – книгата – библиотеката – училището – музей [11] се вижда, аналогично на книгосъбирателската – колекционерската – издателската мисия-дело на граф. Н. П. Румянцев, идея, подета и развита от потомците им до днес – „обединение на всички изкуства и знания“ (с. 95) – идея, съзвучна с обществото на знанието, към което се стреми планетата ни – общ дом на популацията *Homo sapiens* през началото на XXI в.

Книгата „*Книжно наследство на Н. П. Румянцев*“ завършва с резюме-послание „Храм на книгата“ (с.

97–98) – културен аналог на описаната *по-горе* на страниците ѝ забележителна традиция при завършване на ръкопис – дело на живота на автора – „... да се изразява радост и даже възторг от направеното“ (с. 61). Този „възторг“ е призив, – подобно на отправения през началото на XIX в. от граф Н. П. Румянцев към съвременниците и последователите им: „Книгата, библиотеката – са основите на културата, нейните главни носители и съставни елементи.“ (с. 97). Този хуманитарен модул на *кн. „Книжно наследство на Н. П. Румянцев“* е обръщение-възвание към съвременниците на XXI в., съвременниците на информационното общество: „книгите са станали готови лаборатории за изучаване на културата книжна, за постижението на най-сложните процеси на читателското възприятие, пристрастия, симпатии ...“ (с. 98).

Същинската част на *рец. кн.* е едва половината от заключеното съдържание на описаното *тук издание* между кориците му.

Приложенията Д „Документални материали за живота и научната дейност на Н. П. Румянцев и неговите близки сподвижници“ (с. 99–136) и *„Документални материали за пренасянето на Румянцевския музей от Санкт-Петербург в Москва и създаването на Московския Публичен Музеум и Румянцевския музеум“* (с. 137–201) са безпрепятствен филигранен досег с третираните фондове и колекции. Плод на вещо боравене с феноменологията на ръкописните и старопечатни книги, табличното (на кадастъра) графициране, придружено от изящен и точен справочен апарат, са неотменни характеристики на тези текстове. Очевидно, плод и на директно боравене с високите технологии е този сложен в концептуално-графично отношение текст, поднесен с вещина и грация, от което е наблюдаем с „просто“ око. Подобен естетически резултат е следствие на разбиране на съдържанието, за което са намерени съответни визуални изразни решения. Приведените документални материали (на о. Иоан Григорович, акад. В. В. Стасов и др.) са и архив, и база на *изследването*.

Книгата (изследването и приложенията) завършва с библиографски списък, поднесен в азбучно-

хронологичен порядък на 69 неномерирани названия на научни изследвания по темата на руски, украински, белоруски, френски и английски език.

Богатият илюстративен материал на *книгата* (репродукции на портрети, гравюри, картини, титулни страници, фрагменти от текста на ръкописи и книги и т. н. и т. н.) е поднесен в отлично качество и подходящи експозиционни решения; придружен е от общ списък от 39 неномерирани названия.

Съдържанието на *книгата* е графицирано подходящо и това подходящо сигнално въвежда леко към фрагментите на единното ѝ цяло.

Явно, лекотата, обозримата яснота на огромния материал са достиженията на това научно издание (с. 208). Не само историците, книговедите, архивистите, библиографите на Румянцевската епоха ще са сред неговите читатели. Книгата реализира и една свръхидея – да е пътеводител по внедряване на времемката идея на съграждането на социокултурната институция библиотека, която обществото следва да съхрани и в технотронните предизвикателства...

Възможните читателски връщания със справочно-информационни цели към наситените със заглавия на документи, и имена на личности, свързани с тях, текстове на изложение на *книгата* в едно ново нейно издание ще бъдат улеснени от подходящи показалци, прелестта на които вече прозира през призмата на нивото на изпълнение на *приложенията* към *изданието*. Научният характер на *книгата* повдига и въпроса в едно ново решение да се изведе името на съставителя на приложенията – и на титулната страница, и в приведеното библиографско описание на публикацията.

Нивото на изпълнение на академични издания от типа на новата *кн.* на Ю. Л. Лабинцев и Л. Л. Шчавинска повдигат и фундаменталния въпрос за съвременните технически средства на информационно моделиране в хуманитарните изследвания. Тези средства правят наблюдаем трансформатизма на информационните обекти (материала) в отделни фрагменти на *изложението* като архитектурно цяло на елементите *inter se* [12]. Посоченото е хуманитарен в основата си епистемологичен проблем на инстру-

ментариума на *изследването*, и е особено актуално за научни публикации („храм на книгата“) с по-широк читателски адрес, призовани да съхранят и формират културата на обществото.

Пред нас с *изследването* „Книжно наследство на Н. П. Румянцев“ е **книга-библиотека** и **библиотека-книга**, която Ю. А. Лабинцев и Л. А. Щавинска с феноменологията на културните (и технологичните като култура) достижения на XXI в. – и концептуалност, и естествено-историческа подреденост – ни поднасят знак за науката-изкуство и знанието-изкуство, знак на общо дело (Н. Ф. Фьодоров) на планетата – дело на хуманитаризация, универсализация, дело на библиотеките.

Чрез феноменологията на библиотеките „учената дружина“ и на граф Н. П. Румянцев, и на съвременните ни архивисти, библиографи, библиотекари, архитекти на информационно-комуникативната сфера на човечеството изграждат отвореното общество на знанието.

Съхранявано и провъзгласявано с умение и лекота чрез *труда* на Ю. А. Лабинцев и Л. А. Щавинска знаниевото общество е разбираемо от назоващите рицари на духа и делото на информационно-комуникативната сфера като идеална реална историко-културна форма на глобално ментално-практическо, планетарно съзидание.

БЕЛЕЖКИ И ЦИТИРАНИЯ

1. Думи на руския археограф и историк, член на Петерб. АН и Румянцевския кръжок – научна („учена“) дружина, предложил и реализирал невиджана по мащаби археографска програма, П. М. Строев (1796-1876). Този учен изследва архивите и манастирските библиотеки на Московска губерния, открива „Изборник Святослава“ от 1073 г.; през 1820-1821 г. издава „Софийски временник“. – Срв.: Барсуков, Н. П. Жизнь и труды П. М. Строева. – СПб., 1878.

2. Lorenzo de' Medici (Medici) (1449–1492) – поет и меценат; прозвище: „Великолепни“ („Lorenzo the Magnificent“) – представител на знатен банкерски род, управлявал Флоренция от 1434 до 1737 г. (с прекъсване).

3. John Pierpont Morgan (1837–1913) – финансист, магнат в банковото дело, обработващата промишленост и жп транспорта на САЩ; филантроп и меценат.

4. Вж цит. по-горе изд.

5. Вж пак там.

6. Срв.: Лабынцев, Ю. А. Ставшие ее частью: Коллекции русских библиофилов в главной книжной сокровищнице страны. – М., 1990; Лабынцев, Ю. А. Завещано Отечеству: Коллекции графа Н. П. Румянцева и их судьба. – М., 1994; Лабынцев, Ю. А. На благое просвещение. – Минск, 1999; Лабынцев, Ю. А. Н. П. Румянцев и изучение белорусско-литовского летописания и права: Деятельность проф. И. Даниловича // Н. П. Румянцев и славянская культура. – М., 2000; Лабынцев, Ю. А., Щавинская, Л. А. Гомельские старообрядцы и Н. П. Румянцев // Старообрядчество как историко-культурный феномен: Матер. Межд. науч.-практ. конф. 27–28 февр. 2003 г., Гомель. – Гомель, 2003; Щавинская, Л. А. Гомельский протоиерей Иоанн Григорович – деятельный сотрудник „Румянцевского кружка“ // Румянцевские чтения. – М., 1994. – Ч. 1; Щавинская, Л. А. Гомельский протоиерей Иоанн Григорович и начало белорусской археографии // Н. П. Румянцев на белорусской земле. – Минск, 1997; Щавинская, Л. А. Н. П. Румянцев и начало белорусоведческих исследований: Деятельность проф. М. К. Бобровского // Н. П. Румянцев и славянская культура. – М., 2000.

7. Старообрядчество – съвкупност от религиозни групи и църкви в Русия, представителите на които не приемат църковната реформа през XVII в., проведена от патриарх Никон под тезиса „свещенството по-високо от царството“, предизвикал разкол, и стават опозиция или враждебни на официалната Православна църква. Книголюбителите-старообрядци създават мощно културно-информационно движение, повлияло на общото ниво на архивното и библиографско дело.

8. Срв.: Немировский, Е. Л. Славянские глаголические рукописные книги. // Книга: Энцикл. / Гл. ред.: В. М. Жарков; Ред. кол.: И. Е. Баренбаум. – Москва, 1999. – С. 562–563; Немировский, Е. Л. Славянские кирилловские рукописные книги. // Там же. – С. 563–566.

9. Кирило-Методиевска енциклопедия / БАН. Инст. по лит.: [В 4 т.: Т. 1-4]. – София, 1985-2003.

Т. 1 / Гл. ред.: П. Динеков и др. – 1985.

Т. 2 / Гл. ред.: П. Динеков и др. – 1995.

Т. 3 / Гл. ред.: Л. Грашева и др. – 2003.

Т. 4 / Гл. ред.: Л. Грашева и др. – 2003.

10. Лат.: Не само с оръжие.

11. Федоров, Н. Ф. Из „Философии общего дела“. – Новосибирск: Новосиб. кн. изд-во, 1993. – 214 с.

12. Лат.: Помежду им.

